

Σεμινάριο: Οι σονάτες για πιάνο του Franz Schubert
(2012-2013, εαρινό εξάμηνο)

Μικρός χρηστικός οδηγός για την σύνταξη της βιβλιογραφίας και την μετέπειτα αξιοποίηση των βιβλιογραφικών παραπομπών σε σειρά υποσημειώσεων

A. Βιβλία (μονογραφίες, συλλογικοί τόμοι)

Παραδείγματα:

Otto Erich Deutsch, *Franz Schubert: Thematisches Verzeichnis seiner Werke in chronologischer Folge*, Bärenreiter (Franz Schubert: Neue Ausgabe sämtlicher Werke, Serie VIII / Bd. 4), Kassel 1978.

Christopher H. Gibbs (επιμ.), *The Cambridge Companion to Schubert*, Cambridge University Press, Cambridge 1997.

Umberto Eco, *Πώς γίνεται μια διπλωματική εργασία* (μτφρ. Μαριάννα Κονδύλη), Νήσος (Υλικά 2), Αθήνα 1994.

Σχόλια:

- α) **ονοματεπώνυμο συγγραφέως**: αν υπάρχουν δύο ή περισσότεροι, τοποθετούνται σε παράταξη: «[ονοματεπώνυμο Α] – [ονοματεπώνυμο Β]» ή «[ονοματεπώνυμο Α] και [ονοματεπώνυμο Β]», «[ονοματεπώνυμο Α] – [ονοματεπώνυμο Β] – [ονοματεπώνυμο Γ]» ή «[ονοματεπώνυμο Α], [ονοματεπώνυμο Β] και [ονοματεπώνυμο Γ]»: αν πρόκειται για συλλογικό τόμο, στην αρχή αναγράφεται ο επιμελητής (ή οι επιμελητές) με την σχετική επισήμανση: «(επιμ.)»
- β) **τίτλος** (και υπότιτλος, αν υπάρχει), πάντοτε με *πλάγιους χαρακτήρες*: τυχόν επιπρόσθετες πληροφορίες, όπως **όνομα μεταφραστή** («μτφρ.») / **συντάκτη εισαγωγής είτε σχολίων** («εισαγωγή: [ονοματεπώνυμο]» / «σχόλια: [ονοματεπώνυμο]») / **επιμελητή** («επιμ.») ή **στοιχεία “ταυτότητας”** (π.χ. πρακτικά συνεδρίου με αναφορά στον τόπο και τον χρόνο διεξαγωγής του, διδακτορική διατριβή, πανεπιστημιακές σημειώσεις κ.λπ.), δηλώνονται σε παρένθεση μετά τον τίτλο, καθώς συνιστούν συμπλήρωμά του
- γ) **εκδότης** (ένας ή περισσότεροι εκδοτικοί οίκοι): αν το βιβλίο εντάσσεται σε κάποια ευρύτερη σειρά, προστίθενται τα συναφή στοιχεία εντός παρενθέσεως μετά τον εκδοτικό οίκο
- δ) **τόπος** (μία ή περισσότερες πόλεις· όχι κράτη: π.χ. όχι Η.Π.Α., Γερμανία κ.ο.κ.) **και χρόνος έκδοσης**, χωρίς κόμμα ανάμεσά τους

B. Άρθρα σε συλλογικούς τόμους και πρακτικά συνεδρίων, κείμενα που εντάσσονται σε ευρύτερη έκδοση (π.χ. μουσικού κειμένου), κεφάλαια βιβλίων

Παραδείγματα:

William Kinderman, “Schubert’s piano music: probing the human condition”, στο: Christopher H. Gibbs (επιμ.), *The Cambridge Companion to Schubert*, Cambridge University Press, Cambridge 1997, σ. 155-173.

Walburga Litschauer, “Vorwort”, στο: Franz Schubert, *Werke für Klavier zu zwei Händen / Bd. 3: Klaviersonaten III*, Bärenreiter (Franz Schubert: Neue Ausgabe sämtlicher Werke, Serie VII / Abteilung 2 / Bd. 3), Kassel 1996, σ. ix-xiv.

Ιωάννης Φούλιας, “Οι μορφές του μενουέττου και του scherzo στο συνολικό πιανιστικό ρεπερτόριο του Joseph Haydn”, στο: Γιώργος Σακαλλιέρος και Ιωάννης Φούλιας (επιμ.), *Purcell, Händel, Haydn, Mendelssohn: Τέσσερις επέτειοι* (Πρακτικά συμποσίου, Αθήνα, 27-28 Νοεμβρίου 2009), University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 157-171.

James Hepokoski – Warren Darcy, “Sonata Form in Minor Keys”, *Elements of Sonata Theory: Norms, Types, and Deformations in the Late-Eighteenth-Century Sonata*, Oxford University Press, New York 2006, σ. 306-317.

Σχόλια:

- α) **ονοματεπώνυμο συγγραφέως**
- β) **τίτλος άρθρου / κεφαλαίου / κειμένου εντός εισαγωγικών** – μπορείτε να χρησιμοποιήσετε διπλά αγκιστροειδή (“...”) ή γωνιώδη εισαγωγικά («...»), όχι όμως μονά (‘...’)
- γ) **στο:** (εξαιρέση: όταν πρόκειται για κεφάλαιο ή κεφάλαια βιβλίου, ακολουθεί άμεσα ο *τίτλος* του· βλ. το τέταρτο παράδειγμα παραπάνω)
- δ) **ονοματεπώνυμο επιμελητή** (ή συνθέτη, αν πρόκειται για παρτιτούρα), **τίτλος τόμου / βιβλίου, εκδότης** (και λοιπά στοιχεία σειράς, αν υπάρχουν), **τόπος και χρόνος έκδοσης** (όπως στα βιβλία)
- ε) **αριθμοί σελίδων** (απολύτως απαραίτητοι!)· μπορεί να γίνει χρήση του «σ.» ή του «σελ.», όχι όμως του «σσ.»

Γ. Λήμματα σε πολύτομες εγκυκλοπαίδειες και λεξικά

Παραδείγματα:

Robert Winter – Maurice J.E. Brown – Eric Sams, “Schubert, Franz (Peter)”, στο: Stanley Sadie – John Tyrrell (επιμ.), *The New Grove Dictionary of Music and Musicians (Second Edition)*, Macmillan, London – New York 2001, vol. 22, σ. 655-729.

Walter Dürr, “Schubert / 2. Franz (Peter)”, στο: Ludwig Finscher (επιμ.), *Die Musik in Geschichte und Gegenwart: Allgemeine Enzyklopädie der Musik (Zweite Ausgabe) / Personenteil*, Bd. 15, Bärenreiter – Metzler, Kassel – Stuttgart 2006, σ. 75-205.

Σχόλιο: γενικά τηρείται ό,τι και στις προαναφερθείσες περιπτώσεις: [ονοματεπώνυμο συντάκτη], “[τίτλος λήμματος]”, στο: [ονοματεπώνυμο επιμελητή] (επιμ.), [τίτλος πολύτομου έργου], [εκδότης], [τοποχρονολογία έκδοσης], [σελίδες]· ο αριθμός του **τόμου** («τ.» ή «τομ.», «vol.», «Bd.») εισάγεται πριν την αναφορά στις σελίδες, εφ’ όσον όλοι οι τόμοι έχουν εκδοθεί την ίδια χρονιά, ειδάλλως τοποθετείται *πριν από το σύνολο των στοιχείων της έκδοσης* (εκδότη, τόπος και χρόνο)

Δ. Άρθρα σε περιοδικά

Παραδείγματα:

Su Yin Mak, “Schubert’s Sonata Forms and the Poetics of the Lyric”, *The Journal of Musicology* 23/2, 2006, σ. 263-306.

Ιωάννης Φούλιας, “Οι μορφές σονάτας και η θεωρητική τους εξέλιξη: Ο τέταρτος τύπος σονάτας (“σονάτα-ρόντο”) και άλλες συναφείς με αυτόν μορφές”, *Πολυφωνία* 17, 2010, σ. 96-131.

Σχόλια:

- α) **ονοματεπώνυμο συγγραφέως**
- β) **τίτλος άρθρου** εντός εισαγωγικών
- γ) **τίτλος περιοδικού** με *πλάγιους χαρακτήρες*, απευθείας μετά το κόμμα (χωρίς «στο:»)· ακολουθεί χωρίς κόμμα ο **αριθμός του τεύχους** (όπου ακολουθείται σύστημα αρίθμησης με τόμους και τεύχη, γίνεται χρήση της καθέτου: π.χ. 12/3)
- δ) **χρονολογία έκδοσης** (εδώ δεν είναι αναγκαία άλλα στοιχεία, όπως εκδότης και τόπος έκδοσης· προαιρετικά μπορεί να προστεθεί και η εποχή της έκδοσης: π.χ. «Άνοιξη 2003», «Fall 2006» κ.ο.κ.)
- ε) **αριθμοί σελίδων** (απολύτως απαραίτητοι!)

Ε. Βιβλιογραφικές αναφορές σε υποσημειώσεις

Ακολουθεί μια υποθετική σειρά υποσημειώσεων, βασισμένη σε ορισμένους από τους παραπάνω βιβλιογραφικούς τίτλους:

¹ Βλ. Otto Erich Deutsch, *Franz Schubert: Thematisches Verzeichnis seiner Werke in chronologischer Folge*, Bärenreiter (Franz Schubert: Neue Ausgabe sämtlicher Werke, Serie VIII / Bd. 4), Kassel 1978, σ. 457.

² Walburga Litschauer, “Vorwort”, στο: Franz Schubert, *Werke für Klavier zu zwei Händen / Bd. 3: Klaviersonaten III*, Bärenreiter (Franz Schubert: Neue Ausgabe sämtlicher Werke, Serie VII / Abteilung 2 / Bd. 3), Kassel 1996, σ. xii.

³ Deutsch, ό.π., σ. 459.

⁴ Ό.π., σ. 459-460. Πρβλ. επίσης Robert Winter – Maurice J.E. Brown – Eric Sams, “Schubert, Franz (Peter)”, στο: Stanley Sadie – John Tyrrell (επιμ.), *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, Macmillan, London – New York 2001, vol. 22, σ. 681, 682 και 703.

⁵ Βλ. Walter Dürr, “Schubert / 2. Franz (Peter)”, στο: Ludwig Finscher (επιμ.), *Die Musik in Geschichte und Gegenwart: Allgemeine Enzyklopädie der Musik (Zweite Ausgabe) / Personenteil*, Bd. 15, Bärenreiter – Metzler, Kassel – Stuttgart 2006, σ. 181-182.

⁶ Litschauer, ό.π., σ. xii, xiii.

⁷ William Kinderman, “Schubert’s piano music: probing the human condition”, στο: Christopher H. Gibbs (επιμ.), *The Cambridge Companion to Schubert*, Cambridge University Press, Cambridge 1997, σ. 161.

⁸ Ιωάννης Φούλιας, “Οι μορφές σονάτας και η θεωρητική τους εξέλιξη: Ο τέταρτος τύπος σονάτας (“σονάτα-ρόντο”) και άλλες συναφείς με αυτόν μορφές”, *Πολυφωνία* 17, 2010, σ. 110-112.

⁹ Su Yin Mak, “Schubert’s Sonata Forms and the Poetics of the Lyric”, *The Journal of Musicology* 23/2, 2006, σ. 269 και 273-274.

¹⁰ Ό.π., σ. 273.

¹¹ Ό.π.

¹² Βλ. Φούλιας, “Οι μορφές σονάτας...”, ό.π, σ. 115.

¹³ Kinderman, ό.π., σ. 170. Βλ. επίσης Ιωάννης Φούλιας, “Οι μορφές του μενουέττου και του scherzo στο συνολικό πιανιστικό ρεπερτόριο του Joseph Haydn”, στο: Γιώργος Σακαλλιέρος και Ιωάννης Φούλιας (επιμ.), *Purcell, Händel, Haydn, Mendelssohn: Τέσσερις επέτειοι* (Πρακτικά συμποσίου, Αθήνα, 27-28 Νοεμβρίου 2009), University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 170-171.

¹⁴ Litschauer, ό.π., σ. xiii· Φούλιας, “Οι μορφές σονάτας...”, ό.π, σ. 117-118· Φούλιας, “Οι μορφές του μενουέττου...”, ό.π., σ. 169.

¹⁵ Βλ. Mak, ό.π., σ. 298 και 301. Πρβλ. επίσης Φούλιας, “Οι μορφές σονάτας...”, ό.π, σ. 123.

Σχόλια:

- α) Την πρώτη φορά που αναφέρεται ένα βιβλίο, άρθρο κ.λπ., δίνονται όλα τα βιβλιογραφικά στοιχεία συν οι ακριβείς αριθμοί των σελίδων στις οποίες παραπέμπουμε. Αν παραπέμπουμε σε κείμενο που εκτείνεται σε δύο ή περισσότερες σελίδες στην πηγή μας, χρησιμοποιούμε το ενωτικό· αν παραπέμπουμε σε δύο ή περισσότερα σημεία σε διαφορετικές σελίδες, τις χωρίζουμε με κόμματα είτε με τον σύνδεσμο «και»: επομένως, η ένδειξη «σ. 681-682» παραπέμπει σε κείμενο που εκτείνεται από την σελίδα 681 μέχρι την σελίδα 682, ενώ η ένδειξη «σ. 681, 682» παραπέμπει σε δύο διαφορετικά αποσπάσματα (που απλώς τυχαίνει να βρίσκονται σε γειτονικές σελίδες).
- β) Για οτιδήποτε έχει αναφερθεί ξανά, αρκεί μια συνοπτική παραπομπή με το επώνυμο του συγγραφέως, την ένδειξη «ό.π.» («όπως προηγουμένως» ή «όπου παραπέμψαμε») και αριθμούς σελίδων. Αν όμως χρησιμοποιούμε δύο είτε περισσότερα κείμενα του ίδιου συγγραφέως, τότε – για να μη δημιουργηθεί οιαδήποτε σύγχυση – οφείλουμε να προσθέσουμε αμέσως μετά το επώνυμό του και τις πρώτες λέξεις του τίτλου (με *πλάγια στοιχεία* ή “σε εισαγωγικά”, αναλόγως της περιπτώσεως), έτσι ώστε να είναι σαφές σε ποιό από τα κείμενά του, που έχουμε συμπεριλάβει στην βιβλιογραφία μας, παραπέμπουμε κάθε φορά: δείτε ενδεικτικά τις υποσημειώσεις 12, 14 και 15 παραπάνω.
- γ) Αν παραπέμπουμε σε κείμενο που αναφέρθηκε μόλις στην προηγούμενη υποσημείωση, αρκεί το «ό.π.» (εναλλακτικά, σε αυτήν και μόνο την περίπτωση, χρησιμοποιείται και η ένδειξη «στο ίδιο»). Στην υποσημείωση 4, π.χ., παραπέμπουμε εκ νέου στο βιβλίο του Deutsch, όπως και στην υποσημείωση 3, αν και σε διαφορετικές σελίδες του. Στις υποσημειώσεις 9, 10 και 11 παραπέμπουμε στο άρθρο της Mak: την πρώτη φορά δίνουμε όλα τα στοιχεία και αριθμούς σελίδων, την δεύτερη αρκούμαστε στο «ό.π.» και σε αριθμό σελίδος, ενώ στην τρίτη δεν δίνουμε

καν αριθμό σελίδων, διότι προφανώς παραπέμπουμε και πάλι στην σ. 273, όπως και στην αμέσως προηγούμενη υποσημείωση.

- δ) Αν χρειασθεί να παραπέμπουμε για την ίδια πληροφορία σε δύο ή περισσότερες πηγές, τις χωρίζουμε μεταξύ τους είτε με τελεία είτε με άνω τελεία (όπως π.χ. έχει γίνει στις υποσημειώσεις 4 και 13-15).
- ε) Αν στο βασικό σώμα του κειμένου παραθέτουμε επακριβώς μια πληροφορία, την τοποθετούμε εντός γωνιωδών εισαγωγικών, δηλαδή ως «*παράθεμα που προέρχεται από άλλη πηγή*» και σε υποσημείωση αναφέρουμε την πηγή μας. Αν διατυπώνουμε με δικά μας λόγια πληροφορίες που λαμβάνουμε από κάποιον άλλον, δεν χρησιμοποιούμε εισαγωγικά. Με το «βλ.» («βλέπε») παραπέμπουμε σε κάποιο κείμενο απ' όπου αντλήσαμε τις πληροφορίες μας. Με το «πρβλ.» («πράβαλε») υποδεικνύουμε ένα κείμενο που εκθέτει παρόμοιες πληροφορίες με αυτό που χρησιμοποιήσαμε ως κύρια πηγή μας ή με κάτι που εμείς παρατηρήσαμε χωρίς να ανατρέξουμε κατ' ανάγκην σε εκείνο (π.χ. υποδεικνύουμε στην ανάλυσή μας την ανάπτυξη ενός συγκεκριμένου μοτίβου, επισημαίνοντας σε υποσημείωση ότι κάτι παρόμοιο αναφέρεται και από κάποιον άλλον).
- ς) Στο βασικό σώμα του κειμένου, τοποθετείτε τον εκθέτη (αριθμό) μιας υποσημείωσης πάντοτε μετά από (οποιοδήποτε) σημείο στίξης και όχι πριν από αυτό: π.χ. «μορφή σονάτας.¹²» και όχι «μορφή σονάτας¹².».

Μάρτιος 2013
Ιωάννης Φούλιας